

УДК 373.2:37.036

ХУДОЖНІ ТЕХНІКИ В ЕСТЕТИЧНОМУ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ (МАЛЮВАННЯ ПАЛЬЧИКАМИ)

Вікторія Рагозіна,*канд. пед. наук, пров. наук. співробітник Інституту проблем виховання НАПН України (м. Київ)*

У статті наведено погляди автора на нетрадиційні художні техніки як інноваційну форму залучення дітей до образотворення, що поєднує оволодіння дітьми образотворчими вміннями з розвитком їхньої творчості; розкрито методику навчання пальчикового малювання дітей від раннього до старшого дошкільного віку на конкретних прикладах створення художніх образів.

Ключові слова: образотворча діяльність, художні техніки, нетрадиційні художні техніки, малювання пальчиками, дошкільники.

Образотворче мистецтво у багатстві його видів впливає на естетичний розвиток дітей, розвиває естетичні уявлення, почуття, погляди на навколишній світ. Різні види образотворчої діяльності – малювання, ліплення, аплікація – змалечку викликають у дитини величезний інтерес, задовольняють її природне прагнення до діяльності й експериментування з різними матеріалами, дають можливість проявити себе у творчості (Л. Виготський, Г. Лабунська, Н. Сакуліна, Є. Фльоріна, Т. Комарова, Т. Доронова та ін.). Водночас образотворча діяльність має велике значення й для загального розвитку дітей (Я. Коменський, Д. Дідро, Ф. Фребель), впливає на формування духовного світу (В. Сухомлинський).

У вітчизняній системі навчання дітей образотворчій діяльності склалися два підходи, корені яких сягають 20–30-х рр. ХХ ст. (початок радянського періоду). Утворення державної освітньої системи і проголошення навчання провідним фактором розвитку дитини зумовили розробку програм дошкільного виховання, а також обговорення питань про необхідність оволодіння дітьми предметами естетичного циклу, зокрема образотворчою діяльністю, навчання необхідних умінь і навичок дітей різних вікових груп. Однак прибічники вільного виховання вважали, що навчання образотворчій грамоті перешкоджатиме свободі творчого самовираження дитини (А. Бакушинський, К. Вентцель) та відстоювали необхідність дати їй повну свободу творчого самовираження у роботі з різними художніми матеріалами. Тією чи іншою мірою відголоски дискусії простежуються й у сучасній науково-методичній літературі. Одні педагоги вважають пріоритетним навчити дитину способом і прийомом зображення, інші головну мету й завдання занять образотворчим мистецтвом вбачають у розвитку творчих здібностей дітей. Проблема зрозуміла, оскільки представники різних позицій намагаються вирішити суперечність: для того, щоб дитина самовиражала себе

в образотворчій діяльності, вона має оволодіти відповідно до її віку вміннями й навичками роботи з художніми інструментами й матеріалами та бути готовою продемонструвати їх. Однак процес формування зображувальних умінь передбачає діяльність дитини в наслідуванні зразків педагога і часто не спрямовується на вільне самовиявлення за допомогою художніх засобів. Копіювання дорослого й відтворення його дій не гарантує вихід на якісно новий рівень художньо-естетичної діяльності – рівень художньої творчості. Одним із варіантів вирішення цієї проблеми на практиці є гнучка організація процесу навчання дитини, в якому фронтальні й колективні заняття чергуються із заняттями за вибором дитини, що пропонувалося ще у програмі дошкільного виховання 1934 р. Ця позиція простежується й у 50–60-х рр., коли розробка методик малювання, ліплення, аплікації поєднувалася з пошуком ефективних прийомів розвитку творчості дітей. У сучасній теорії й практиці дошкільного та шкільного виховання розробляються інноваційні підходи до організації образотворчої діяльності дітей, зокрема – створення інноваційних авторських програм, розробка новітніх технологій, що пропонують дітям нестандартні й водночас доступні виражальні засоби та способи образотворення в різних видах зображувальної діяльності, а також пошуки сучасних методик розвитку творчості дітей [9, с. 367].

Однак реалізація цих завдань на практиці ускладнюється. У школі кожний урок образотворчого мистецтва має чітко поставлену дидактичну мету – ознайомити учнів з певною художньою технікою, навчити того чи іншого прийому, повправлятися в його засвоєнні на прикладі виконання конкретної роботи. На так звану «вільну» творчість дітей на уроці не вистачає часу. Між тим з дорослішанням дітей потреба у творчому самовираженні в них зростає, якщо її не активізувати й не стимулювати в дошкільному та молодшому шкільному віці. Педагог дошкільного навчаль-

ного закладу, окрім проблеми часу, має зважати на вікові можливості дітей: оволодіння певними образотворчими уміннями часто стає доступнішим тільки після переходу дітей від раннього до молодшого чи старшого дошкільного віку, коли вони більш вправно тримають у руці олівці, пензлі, орудують ножицями, вправляються з пластиліном тощо. Крім цього, діти мають й індивідуальні відмінності, що пов'язано з тим, чи виховувалася дитина в дитячому садку, чи вдома, яких навичок вона вже встигла набути, як швидко оволодіває прийомами тощо.

Аналіз Базової програми розвитку дитини «Я у Світі» (розділ «Художньо-естетичний розвиток» – «Образотворча діяльність») свідчить, що основні завдання, які постають перед педагогом, спрямовані на створення емоційно-насиченого середовища з предметів яскравих кольорів, різноманітних форм, фактур і розмірів, забезпечення вражень для очей і можливостей для рук малюка діяти з предметами (вік немовляти) [1, с. 38–40], формування елементарних технічних навичок роботи з різними художніми матеріалами (ранній вік) [1, с. 81–82]. Завдання з розвитку творчості віднесені переважно до старшого дошкільного віку. Однак значний інтерес дитини 1–2-х років до різноманітних мистецьких матеріалів відмічений практиками й науковцями, а про важливість і необхідність раннього залучення дитини до світу мистецтва можна впевнено говорити, спираючись на наукові положення вчених, які спеціалізувалися на вивченні особливостей дітей раннього віку (М. Шцелованов, Н. Аксаріна та ін.), досвід педагогів різних країн світу – М. Монтесорі (Італія), С. Лупан (Франція), М. Ібука (Японія), М. Гмошинська, Р. Чумічова (Росія).

На практиці педагоги часто не володіють прийомами образотворчої діяльності з дітьми раннього віку, не вповні знають методики роботи, традиційно вважаючи, що малюванням, ліпленням і аплікацією варто займатися з дітьми, старшими двох років. І це попри те, що відмічається тенденція до збільшення в дитячих закладах кількості груп дітей раннього віку, а це вимагає готовності педагогів-практиків до такої роботи, знання технологій і прийомів організації навчання малюків.

Заняття з дітьми раннього віку має свою специфіку. Як правило, воно є комплексним, і малювання (ліплення, аплікація) є тільки однією з його складових, яка інтегрується з іншими – сенсорними завданнями, іграми з художніми матеріалами, художнім експериментуванням тощо.

Одним із шляхів роботи з дошкільнятами, зокрема й раннього віку, з розвитку елементів творчості засобами різних видів образотворчої діяльності є застосування педагогами *нетрадиційних художніх технік*. Бурхливий сплеск їх використання в дошкільній педагогіці припадає на 2000-ні роки, що, на наш погляд, обумовлено появою нових матеріалів і інструментів для зображення – воскових олівців, різноманітних видів паперу й картону, пластиліну й маси

для ліплення тощо; значною зацікавленістю певної аудиторії людей, які сповідують еко-стиль у житті (одязі, побуті, харчуванні та ін.), природними матеріалами для власної творчості та використання в роботі екологічних художніх матеріалів (виготовлених з натуральних компонентів і безпечних для здоров'я); також зростанням кількості прибічників охорони довкілля, які прагнуть створювати вироби, зокрема й такі, що мають художню цінність, з підручних (непридатних для подальшого використання) матеріалів – паперової, картонної чи пластикової упаковки, поліетиленових виробів, гуми тощо. Часто нові техніки виникають під час поєднання чи використання в роботі матеріалів, які від початку мали інше, не художнє, призначення і застосування (гудзики, клаптики тканини, нитки, крупи та ін.), або під час перенесення прийомів роботи з одного виду образотворчого мистецтва в інший, наприклад, прийомів ліплення – в малювання, що породжує нові техніки (малювання пластиліном, мальована аплікація та ін.).

Поняття «нетрадиційні техніки», «нетрадиційні матеріали», «прийоми нетрадиційного малювання» зустрічаються в навчально-методичній літературі (Н. Чен, Р. Казакова, С. Трач та ін.) практично без тлумачень, деякі пояснення подано Г. Сухоруковою [6, с. 368–373], а це спричинює дискусії: що вважати нетрадиційним у образотворчому мистецтві, які техніки визначаються як традиційні, а які відносяться до нетрадиційних і, власне, у чому їх відмінність, а також – чому нетрадиційні техніки набувають поширення, стають дедалі популярніші, з якими труднощами зустрічається педагог, що їх використовує.

Словники визначають техніку як «сукупність спеціальних навичок, способів і прийомів, за допомогою яких виконується художній твір» [3, с. 104]. Техніка в образотворчому мистецтві залежить від характеру образотворчих завдань, властивостей вибраного матеріалу, індивідуальних особливостей, виконавської майстерності та ін. Як вважає, Г. Сухорукова, поняття «техніки» передбачає розвиток ока й руки, їхню узгоджену діяльність. Особливого значення надається вмілому, правильному зображенню контуру, форми, кольору предметів. Сюди включаються також техніки ліній, штрихування, заливки, накладання більш густих тонів, певна манера малюнка й письма, спосіб використання тих чи інших матеріалів (паперу, олівця, вугілля, пастелі, олійної фарби, акварелі, гуаші, темпері та ін.) відповідно до їх якостей і зображувальних властивостей [9, с. 370].

Грунтуючись на визначенні поняття «традиція» (як універсальної форми збереження й механізму передавання в спадок досвіду) – того, що існувало в минулому й ефективно використовується та передається наступним поколінням протягом тривалого часу, **традиційними художніми техніками** можна вважати ті, які існують тривалий час, передаються митцями (художниками, майстрами, педа-

гогами) наступним поколінням і виправдали себе в процесі навчання та введені до змісту сучасних програм.

Нетрадиційні – це нові художні техніки, відомі чи маловідомі, які ще не набули широкого вжитку в масовій практиці, хоча їхнє використання може давати цікаві й несподівані ефекти для зображення певних образів, розкриття тем, розвитку дитячої образотворчості. На відміну від традиційності, нетрадиційність дає широкі можливості відійти від стереотипного, побачити в кожній роботі індивідуальність дитини. На користь нетрадиційних технік говорить і швидке їх засвоєння навіть дітьми раннього віку, які не мають досвіду роботи з художніми матеріалами та через свій вік не можуть тривалий час концентруватися на будь-якому занятті, мають недостатньо розвинений апарат руки та пальців, щоб тримати пензлі, олівці та ін. інструменти для малювання й маніпулювати ними. Отримання швидких результатів унаслідок застосування нетрадиційних прийомів, надзвичайно радує дітей, що стимулює пізнавальний інтерес до образотворчої діяльності.

Припускаємо, що більшість нових технік малювання винайшли саме ті люди, які не володіли загальноприйнятими в певний час способами малювання (або ж з різних причин не мали змоги до них долучитися) і самовиражалися у свій власний спосіб (згадаймо художню манеру імпресіоністів і несприйняття їх сучасниками; особливий стиль картин М. Приймаченко та ін.). З педагогічної точки зору, нетрадиційні техніки дають дітям унікальні можливості для експериментування, пошуків образів, сміливих втілень на папері незвичних фантазій, передавання вражень. Надзвичайно важливою є ще одна їх функція – арт-терапевтична, яка є перспективним і мало розробленим напрямом педагогічної художньо-корекційної роботи з дітьми та дорослими. Попри незначну кількість досліджень у цьому напрямі (Л. Лебедева, О. Копитіна, О. Деркач та ін.), застосування образотворчого мистецтва, зокрема й нетрадиційних технік, впливає на поліпшення фізичного та психічного стану дітей, а отже, з успіхом може використовуватися в роботі педагогів дошкільних закладів з метою усунення переживань дітей, покращення їхнього емоційного стану, отримання насолоди від творчого процесу тощо.

Помітно, що нові техніки набувають дедалі більшого поширення в практиці викладання образотворчого мистецтва в сучасних дитячих навчальних установах. Тому техніки, які ще 5–6 років тому були виключно «нетрадиційними», сьогодні активно впроваджуються в практику, тож вважаємо, що слово «нетрадиційні» поступово втрапить свої значення. Говорячи про нетрадиційні техніки або, як ми їх надалі називатимемо, нові художні техніки, ми вестимо мову про використання нових матеріалів, нових інструментів для зображення, нових прийомів роботи з ними.

Як нами зазначалося, кількість *матеріалів*, що використовуються, збільшилася, а якість дозволяє застосовувати їх в іграх з найменшими дітьми, оскільки вони є абсолют-

но безпечними. Цікавим і ефектним є *поєднання різних матеріалів для малювання* в одній роботі, наприклад, традиційного застосування акварельних, гуашевих фарб, олівців з іншими художніми (клеєм, тушшю, восковими олівцями) матеріалами та цілком доступними матеріалами, які рідко використовуються на заняттях, – сіль, мило, крохмаль, жовток яйця та ін.

Що стосується *нових інструментів, які використовують для малювання*, то їх різноманіття безмежне – це й природні матеріали (овочі та фрукти, листя, квіти, мушлі та ін.), різні види паперу та картону, якими можна малювати (зім'ятти, гофрований, скручений, краєчком чи жмутом та ін.), тканини (мереживо, мішкочина та ін.) і нитки; малювання гумкою, поролоном, зім'ятим целофаном, формами для печива, пластиліном і навіть піском та ін. Не забуваймо ще й про такі чудові інструменти, як пальчики й долоньки. Крім цього, з'являються й нові художні техніки, пов'язані з **аплікацією** і **ліпленням**. Так, для аплікації використовуються і природні матеріали, і макаронні вироби, крупи, тканина, гудзики та ін., що сприяє народженню цікавих способів роботи з ними. Те ж саме стосується й ліплення (з пластиліну, тіста, глини тощо), знання нових способів роботи з якими значно збагатить уявлення дітей і розширить їхні можливості з втілення художнього образу на справжніх «пластилінових картинах» чи скульптурах. (Див. першу, другу стор. обкладинки та другу сторінку кольорової вкладки).

Незважаючи на легкість і доступність застосування таких художніх технік, усе ж існують *специфічні особливості*, які потрібно знати педагогу. Літератури на означену тематику недостатньо; крім цього, у ній подається здебільшого перелік, опис технік, однак обмаль досліджень спектру художніх образів, які можна створити за допомогою конкретних технік, і найголовніше, методик роботи з дітьми різних вікових груп; а також мало показано, як ускладнюються прийоми роботи дитини в межах конкретних художніх технік.

Тож мета статті полягає не в тому, щоб ознайомити читачів з різноманіттям художніх технік (цьому присвячено більшість матеріалів подібної тематики), а в тому, щоб показати, як одна й та сама техніка застосовується в художньому розвитку дітей різного віку, як ускладнюються прийоми роботи з дорослішанням дітей, зростанням вправності їхніх рук і пальчиків, набуттям досвіду сприймання кольорів, форм, що разом допомагає їм створювати цікаві художні образи.

Розглянемо методику роботи з дітьми раннього дошкільного віку з опанування художніх технік, зокрема **малювання пальчиками**.

Малюк близько року – уже маленький дослідник; для гармонійного розвитку йому просто необхідно давати різні матеріали – папір, пластилін, тісто, фарби, олівці, властивості й можливості яких дитина пізнаватиме у своїх практичних діях.

Як ми знаємо, малювання – це продуктивний вид діяльності, в якому різними способами й за допомогою різноманітних матеріалів створюються графічні чи живописні образи. Звичайно, малюк 1–2 років ще не в змозі створити зображення предметів чи явищ, однак він із задоволенням сприйматиме появу різних кольорових плям, слідів, відбитків на папері в результаті маніпуляцій з фарбами, олівцями, фломастерами. Йдеться про так званий *дозображувальний період малювання*, коли діти ще не прагнуть щось намалювати, а просто знайомляться з матеріалами й оволодівають різними рухами рук, необхідними для подальшого малювання. Але цей період є важливим для розвитку в майбутньому інтересу до образотворчої діяльності та є одним зі способів пізнання світу.

У період раннього віку дорослий (вихователь, гувернер, батьки та ін.) може запропонувати малюкам цікаві **ігри з фарбами й папером** пізнавально-експериментального характеру. Для цього слід організувати простір для творчості малюка – бажано взяти папір великого розміру (ватман, шматок шпалери зі зворотного боку), прикріпити його до стола скотчем так, щоб він не рухався, з підлоги забрати килимки і речі, які можуть забруднитися, одягнути дитину в спеціальний одяг (або навпаки – роздягнути, якщо в приміщенні тепло), приготувати пластикові тарілочку з наливою у них фарбою, а також вологі серветки.

Покажіть малюкові, як вмочати палець чи долоньку в тарілочку з фарбою і ставити відбитки на папері, примовляючи: «Поглянь, як чудово ми малюємо пальчиками й долоньками!», «Які цікаві сліди від пальчика – так, ось так!» тощо. Витріть вологою серветкою свою руку. Потім візьміть палець або долоньку малюка у свої руки, умочіть у фарбу й прикладіть до паперу. Похваліть дитину, скажіть, що її палець або долонька залишилась на папері. Чудово, якщо перша спроба викличе в дитини інтерес і малюк забажає ще й ще раз занурювати свої пальчики і долоньки у фарбу, плескати ними по аркушу, розмазувати фарбу – отже, він отримує радість від нових вражень. Якщо дитина з різних причин не сприйняла такої гри, спокійно витріть чи вимийте її руки і скажіть, що ви малюватимете іншим разом. Головне, щоб дорослий дав приклад дитині радісного «спілкування» з фарбами.

Наступного разу можна пробувати зацікавити дитину іншими *способами малювання* пальчиками й долоньками – проводити лінії з боку в бік, зверху вниз, рухати долонькою в будь-якому напрямі й звертати увагу малюка на те, що відбувається на папері. Можна зацікавити дитину історією – «пробіг зайчик і залишив сліди», «покрапав дощик», «подув вітерець» та ін. Такі *перші прийоми «малювання»* (плескання долоньками з нанесеною фарбою по поверхні аркуша, розмазування фарби пальчиками або долоньками, малювання різних слідів тощо) є універсальними й у роботі з іншими матеріалами, що раніше не ви-

користувалися у традиційній практиці роботи з дітьми раннього віку і дошкільниками – малювання за допомогою киселю, йогурту, фруктового соку, дитячого крему, піни для ванн тощо. Робота з цими матеріалами розвиває пальчики і руки малюка, дозволяє збагатити досвід зорових, тактильних відчуттів.

Цікавою грою для **2–3-річних дітей** може стати нанесення фарби на папір і малювання за допомогою маленької дерев'яної ложки (*прийом накрапування фарби*). Для цього у фарбу додається клейстер у пропорції 2:1, ретельно розмішується, щоб фарба набула консистенції густої сметани. Бажано зробити суміш кількох кольорів, наприклад, у теплій гамі – червоної і жовтої, або навпаки, контрастних – червоної і синьої. Дорослий показує, як набирати фарбу маленькою ложечкою і накрапувати її зверху вниз на великий аркуш паперу чи ватману. Накрапування фарб різних кольорів утворює незвичайні кольорові й фактурні ефекти й допоможе дітям ознайомитися з одним із чудових засобів виразності в образотворчому мистецтві – плямою – і за бажанням створити свої перші картини.

Слід відповідально підійти до *вибору матеріалів* для заняття, оскільки передбачається прямий контакт пальчиків малюка з фарбою. Необхідно використовувати «пальчикову» фарбу, яку можна придбати у спеціалізованих магазинах матеріалів для дитячої творчості. Така фарба має пастоподібну консистенцію, нею легко малювати; вона має не дуже насичений колір, добре змивається водою навіть з одягу. І хоча така фарба є безпечною, усе ж варто слідкувати, щоб дитина не брала її до рота.

Малюки у віці від одного до трьох років схильні копіювати рухи та дії дорослих. Якщо дитина спостерігатиме, як педагог (вихователь, батьки) ставить кольорові плямки пальчиком і коментує отримані образи – «мухоморчик», «малинка» на кущику, то в малюка неодмінно з'явиться бажання наслідувати.

У процесі малювання дитина може опускати палець у баночку з фарбою, але краще заздалегідь невелику кількість фарби помістити в пластикову гласку посудину (колір посудини має відрізнятися від кольору фарби) і дати дитині, щоб вона приклала до дещка посудини долоньку, поплескала по ньому, а потім залишала сліди на папері. За такого підходу дитина використає стільки фарби, скільки потрібно для одного заняття. Можна наносити фарбу на долоньку дитини пензлем.

Як організувати процес малювання з малюками півтора – трьох років? Як цікаву гру! Вона включає коротку цікаву оповідку (казочку, розповідь) і перегляд ілюстрації до неї. Дорослий може попросити показати на ілюстрації головний персонаж оповідки або взяти палець дитини й показати ним героя. Потім дорослий пропонує намалювати «краплинку», «ягідку», «горішок» – усе те, про що вони щойно прочитали.

Мал. 1

Малювання відбувається на основі зображенні, спеціально призначеному для роботи малюка. Для цього дорослий показує дитині на власному прикладі як умочити палець у фарбу і притискати його до основи кільця разів. Потім бере палець малюка, умочає його у фарбу й робить відбитки на зображенні й відразу ж пропонує малюку самому помалювати. Процес малювання дитини обов'язково озвучується дорослим, як і той образ, що утворився у процесі малювання. Дитина має точно знати, що вона малювала, тому в кінці заняття бажано звернутися до малюка від імені персонажа оповідки й подякувати малюкові за допомогу, похвалити, що він чудово намалював «яблучка для їжачка», «зернятка для птахів», «кашку для дівчинки» тощо.

Навіть якщо ваш малюк успішно впорався із завданням, не слід виконувати більше однієї роботи за одне заняття, оскільки оволодіння прийомом малювання є не простою справою для дитини цього віку. Увесь процес такого заняття-гри (слухання оповідки, малювання, гра) має займати не більше 3–5 хвилин для малюків півтора – трьох років.

Приклади занять з малювання пальчиками й долоньками містяться в зошитах-альбомах серії «Диво-творчість» [4; 5], призначеними для роботи з дошкільнятами різних вікових груп (1–3, 3–5 і 5–6 років) різноманітними, зокрема й нетрадиційними, техніками малювання, ліплення, аплікації. Кожний альбом ознайомлює з однією або декількома художніми техніками. Заняття подано з ускладненням, що дозволить оптимально спрямовувати розвиток як півторарічної, так і трирічної дитини. На перших заняттях, коли малюк тільки починає знайомитися з прийомом малювання пальчиком, він може поставити декілька плямок – щоб «полити квіточку», надалі дорослий звертатиме увагу дитини, що плямки потрібно ставити в певному місці – «малинка виросла на куцику», «сніжок падає на зайчика», «плямки на шкірі удавчика». А згодом дитина навчиться освоювати весь простір альбомної сторінки – малюватиме «пелюстки квіточок» на всій площині

– там, де захоче, щоб виросли квіти; застосовувати фарбу чи пластилін різних кольорів; ліпити кульки різного розміру, деталі різних форм; утворювати композиції та ін.

Для того, щоб пальчики малюка були вправними, в альбомі запропоновані завдання на розвиток дрібної моторики рук дитини – вони вбудовані в тематику заняття й відповідають віку дитини. А ще до кожного заняття вміщено віршик – його можна прочитати дитині у процесі заняття чи після нього.

Для прикладу наводимо заняття з альбому «Кольорові плямки» (для дітей 1–3 років):

«Полємо квіточку»

Квітка пити захотіла

І голівку похилила.

Просить хмарку дощу дати

І краплинки дарувати.

(В. Рагозіна)

На галяві росла квіточка. Сонечко її гріло-вигрівало. Вітерець дмухав прохолодою. Бджілка пісеньку співала. Росла квіточка, виростала.

Якось захотіла квіточка пити. «Як хочеться водички!» – думала вона. А дощик усе не йшов і не йшов. Похилила голівку квіточка без водички.

Давай попросимо у хмарки дощику, намалюємо дощові краплинки.

Закрапали з хмарки крапельки, почався дощик – крап-крап-крап!.. Напилась квіточка водички й усміхнулась.

Матеріали. Для заняття необхідно приготувати пальчикову фарбу синього кольору.

Хід заняття. Прочитайте малюку казочку, розгляньте разом малюнок. Попросіть показати на малюнку квіточку і хмарку. Запропонуйте намалювати краплинки дощика.

Покажіть малюку, як занурювати палець у фарбу й доторкатися пальчиком до місць на зображенні, намальованих пунктиром.

Попросіть малюка самому вмочити палець у фарбу й поставити сині плямки в тих місцях, де він хоче, щоб падали краплинки.

Гра. Візьміть у свою руку долоньку малюка. Покажіть йому, як доторкатися до своєї долоньки вказаним пальчиком іншої руки. Попросіть малюка торкатися пальчиком долоньки і промовляти «крап-крап-крап».

Освоївши перші прийоми малювання пальчиками, з дітьми можна виконувати роботи такої тематики: «краплинки дощу», «ягідки на куцику», «яблучка на дереві», «цукерки в торбинці», «сніжинки», «плямочки-горошинки» на платтячку тощо. З перших дитячих робіт бажано оформити найпростішу виставку (прикріпити роботи в прозорих файлах кольоровими прищепками до мотузочки на стіні) чи зробити книжку-саморобку (розташовуючи роботи за темами чи за іншим принципом).

Малювання пальчиками продовжується **дітьми молодшого дошкільного віку** (четвертого й п'ятого року життя), руки й пальчики яких стають більш вправними, рухи – впевненими, а сама дитина довше може концентруватися на роботі. Дорослий допомагає дитині оволодіти складнішими **прийомами малювання пальчиками** – малювання пучкою та кінчиком пальця (пучками пальців), зігнутих пальчиком, ребром долоні, кулачком. Такі прийоми допоможуть створити дивовижні образи, які можна домальовувати так, як хочеться дитині, а отже, – творити! Різноманітні прийоми малювання пальчиками, долоньками, ватними паличками, соломинками описані в альбомі «Незвичайні візерунки природи», а різні прийоми малювання пензликом – у альбомі «Чарівний пензлик» (для дітей 3–5 років) [6; 7]. Оскільки діти цього віку активно пізнають навколишній світ, альбом подарує їм можливість доторкнутися до світу природи: з цікавих сюжетів оповідок вони дізнаються, звідки беруться кукурудзяні пластівці, як отримати смачний фруктовий сік, чому птахи споживають ягоди та ін. Історії спонукатимуть малюків спостерігати за життям комах, риб, берегти все живе у природі й відобразити її образи в різний спосіб.

Приклад заняття з зошита-альбому «Кольорові візерунки» (для дітей 3–5 років):

«Морські мешканці»

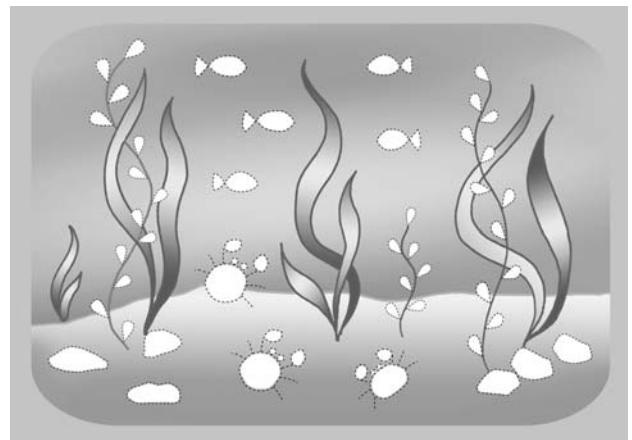
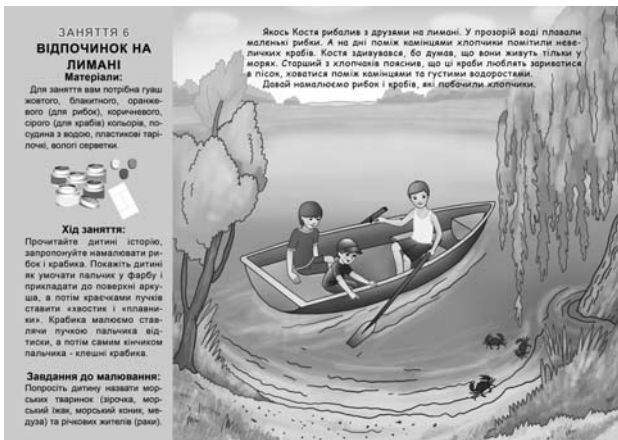
Якось Костя рибалив з друзями на затоці. У прозорій воді плавали маленькі рибки. Між корінням куштів хлопчики помітили невеличких крабів. Костя здивувався, бо думав, що краби живуть тільки в морях. Старший хлопчик пояснив, що краби мешкають також між корінням і камінцями біля заток. Давай намалюємо рибок і крабів, яких побачили хлопчики.

Матеріали. Для заняття потрібні гуашеві фарби білого, фіолетового кольорів, пластикова посудина з водою, пластикові тарілочки, вологі серветки.

Хід заняття. Прочитайте дитині історію, запропонуйте намалювати рибок і крабика. Покажіть, як умочати пальчик у фарбу і прикладати до поверхні аркуша, а потім кінчиками пучок ставити «хвостик» і «плавці». Крабика малюємо, ставлячи пучкою відбитки, а потім кінчиком пальчика – клешні крабика. Запропонуйте дитині самостійно намалювати рибок і крабиків.

Завдання з малювання. Попросіть дитину назвати морських тваринок (зірочка, морський їжак, морський коник, медуза та ін.) та річкових жителів (раки). Покажіть дитині картки з їхнім зображенням та запропонуйте вгадати, хто на них зображений.

У старшому дошкільному віці (шостий, сьомий рік життя) діти значно розширюють свій художній досвід. Бажано знайомити дітей з мистецькими творами різних видів і обов'язково обговорювати їх. Новим враженням сприяють покази художніх альбомів, екскурсії до художніх музеїв, розповіді про художників і, безперечно, заняття художньою творчістю. Щоб поєднати різні форми роботи з художнього розвитку дошкільника, бажано організувати заняття, які викликать інтерес до картин митців, стимулюватимуть дітей їх досліджувати у грі та, спираючись на «підказки» художників, створювати власні «картини». Розробки таких занять наведено в альбомі «Картини творимо самі» [8]. В основі запропонованої методики – *знайомство з творчістю митців завдяки присвоєнню основних художніх принципів їхніх творів.* У процесі занять діти сприйматимуть репродукції творів художників, скульпторів, майстрів декоративно-прикладного мистецтва й використають їхню манеру та способи творення художніх образів у власній роботі. Однак альбом дає можливість не тільки імітувати митців і створювати «копію» картини чи скульптури. Застосування різноманітних художніх (фарб, пластиліну) і природних (сухоцвіття, листя, плодів, насіння) матеріалів сприятиме засвоєнню дітьми різних художніх технік і неодмінно призведе до власної творчості – дитяча

Мал. 2

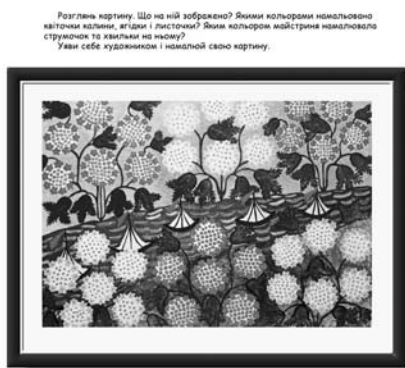
ЗАНЯТТЯ 2
КАЛИНОВИЙ ГАЙ

Матеріали:
Для роботи потрібні сухе листя, сухі травинки, гуашеві або акварельні фарби червоного, жовтого і блакитного кольорів, клейстер (клей-олівець).

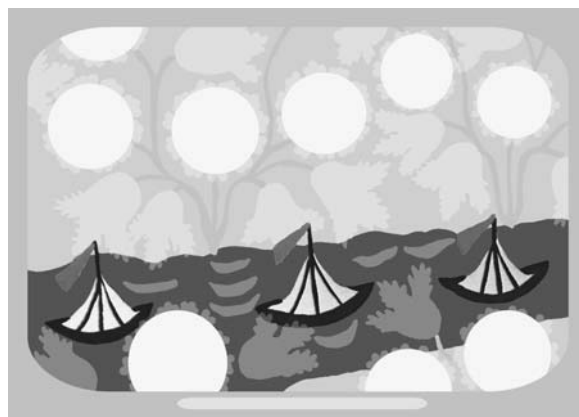

Хід заняття:
Запропонуйте дитині взяти листочки і приклеїти їх на ті місця, де їх не вистачає. Травинки розташуйте поряд з гілочками. Ягідки всередині суцвіть калини нехай дитина зробить вичком пучки пальця, умоченим по черзі в червону та жовту фарби, а краї суцвіть – усією пучкою пальчика. Хвильки можна намалювати, умочивши пальчик у блакитну фарбу.

Завдання для дитини:
Поміркуй і скажи, куди плинуть маленькі кораблики?

М. Приймаченко «Калиновий гай».

Мал. 3

картина відрізнятиметься від роботи художника, адже наслідуючи один і той же сюжет і манеру, щоразу отримуватимемо новий «творчий продукт». Можна запропонувати дитині поекспериментувати і створити декілька картин на один і той же сюжет та обговорити результати. Добре, якщо дитина усвідомить, що кожна робота є неповторною, як неповторні почуття, емоції, які вона відчуває в момент творчості, неповторні її враження від одного й того ж предмету чи теми. Власне, тому після завершення малювання «своїх картин» запропонуйте дати картині власну назву й підписати етикетку біля неї.

Теми художніх творів у альбомі близькі дітям – їх зацікавлять створення натюрмортів з квітів, морські пейзажі та скульптурки тваринок. Зміст альбому організовано таким чином, що в лівій частині розгорту представлено репродукцію твору митця (це твори українських і зарубіжних художників, різних жанрів і стилів), текст бесіди з дитиною, творче завдання, опис матеріалів і методичні рекомендації. У правій частині вміщено малюнок-основу для власної творчості дитини – обриси композиції твору, який вона побачила в лівій частині. Завдяки альбому діти познайомляться з митцями, дізнаються про різні художні матеріали та їхні можливості у створенні картин, про способи роботи з ними, які дозволяють створити різні художні ефекти. За бажанням, дорослі можуть познайомити дітей з жанрами художнього мистецтва – пейзажем, натюрмортом, видами образотворчого мистецтва тощо.

Наводимо приклад заняття з альбому «Картини творимо самі»:

«Калиновий гай»

Дидактичний матеріал. Ілюстрація картини М. Приймаченко «Калиновий гай».

Бесіда за картиною. Розглянь картину. Що на ній зображено? Якими кольорами намальовано квіточки, ягідки і листочки калини? Яким кольором майстриня намалю-

вала струмочок та хвильки на ньому? Уяви себе художником і намалюй свою картину.

Матеріали. Для роботи потрібні: сухе листя, сухі травинки, гуашеві або акварельні фарби червоного, жовтого й синього кольорів, клейстер (клей-олівець).

Хід заняття. Запропонуйте дитині взяти листочки і приклеїти на ті місця, де їх не вистачає. Травинки розташуйте поряд з гілочками. Ягідки всередині суцвіть калини нехай дитина зробить пальчиком, умоченим по черзі в червону та жовту фарби. Запропонуйте середину суцвіть малювати кінчиком пучки, а краї – усією пучкою. Хвильки на річці можна малювати, набираючи пальцем синю фарбу і водячи ним з одного боку в інший.

Завдання для дитини. Поміркуй і скажи, куди плинуть маленькі кораблики?

У роботі зі старшими дошкільниками малювання пальчиками можна з успіхом поєднувати з технікою малювання долоньками (кулачками, ребром долоні, фалангами пальчиків) та з іншими художніми техніками (аплікацією та ін.).

Висновок. Таким чином, художні техніки, зокрема й такі звані нетрадиційні, мають значні можливості в естетичному розвитку дитини, визначаються такими специфічними особливостями, як доступність, простота застосування, спрямованість на швидкий і ефективний результат, можливість створювати предметні, сюжетні зображення, що викликає позитивні емоції, радість дітей. Робота з новими техніками зображення з дітьми різного віку, особливо раннього, потребує знань методик, гнучкої організації процесу образотворення і за цих умов сприяє продуктивній творчості дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – 2-ге вид., випр. – К. : Світич, 2008. – 430 с.

2. Гмошинская М. Методика Марии Гмошинской «Грудничковое рисование». – <http://subscribe.ru/archive/home.child.early/201007/28111435.html>.

3. Изобразительное искусство. Музыка. – М. : Современник, 1997. – С. 104.

4. Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. Кольорові плямки : заняття з малюками від 1-го до 3-х років. – К. : Зірка, 2012. – 21 с.

5. Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. Кольорові долоньки : заняття з малюками від 1-го до 3-х років. – К. : Зірка, 2012. – 21 с.

6. Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. Чарівний пензлик: заняття з дітьми від 3-х до 5-ти років. – К. : Зірка, 2012. – 21 с.

7. Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. Незвичайні візерунки природи: заняття з дітьми від 3-х до 5-ти років. – К. : Зірка, 2012. – 21 с.

8. Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. Картини творимо самі: заняття з дітьми від 5-ти до 6-ти років. – К. : Зірка, 2012. – 21 с.

9. Сухорукова Г., Дронова О., Голота Н., Янцур Л. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник / за заг. ред Т. В. Сухорукової. – К. : Видавничий дім «Слово», 2010. – 317 с. : іл.

УДК 372.874

ВИВЧЕННЯ ОСНОВ КОМПОЗИЦІЇ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ШКОЛІ

Валерія Власова,

учитель образотворчого мистецтва ЗОШ № 9 (м. Фастів)

Стаття присвячена методиці навчання композиції в 5-му класі. Наведено приклад уроку образотворчого мистецтва, де учні застосовують знання й уміння з композиції в процесі аналізу картин, виконання вправ і творчої діяльності.

Ключові слова: урок образотворчого мистецтва, композиція.

Унікальним засобом формування емоційної сфери, образного мислення, художніх і творчих здібностей дитини є мистецтво. Дослідження Ю. Борєва, Н. Брюсової, Л. Виготського переконливо засвідчують вплив мистецтва на особистісний розвиток людини. У працях Н. Миропольської, Л. Масол, О. Рудницької, Г. Шевченко та ін. визначено виховний потенціал мистецтва, його вплив на дитину. Через мистецтво, через художні образи дитина прилучається до світу інших людей, співпереживає їм у значущих, емоційно насичених ситуаціях, відображених у творах мистецтва, відкриває для себе гаму нових почуттів, переживає радість пізнання краси, людських стосунків, усвідомлює власне «я», оволодіває мовою емоцій.

Поряд із виховним, на нашу думку, недостатньо використовуюється розвивальний потенціал мистецтва, зокрема образотворчого. Постійні порівняння різних форм (прямокутний – кулястий), визначення розміру (більший – менший) та відстані (ближче – далі) сприяють розвитку аналітичних здібностей, розумінню правильного відображення та розташування об'єктів, що є актуальним і під час вивчення інших навчальних предметів. Аналізуючи твір мистецтва, учень починає розуміти сутність того чи іншого мистецького поняття, а спираючись на аналіз і розуміння,

синтезує ці знання у власній творчій роботі. Отже, аналіз і синтез стають важливими навичками високого рівня мислення загалом [3].

Із власного педагогічного досвіду знаємо, що найбільші труднощі виникають у учнів основної школи під час вивчення та застосування основних законів та правил композиції. До початку навчання в школі майже для всіх дитячих малюнків характерне фризове розташування об'єктів [4, с. 54]. Відсутність чітких уявлень про правила та закономірності композиції, невпевненість у своїх діях можуть спричинити в учнів почуття незадоволення результатами власної праці. Тому вміння самостійно зображувати явища дійсності з урахуванням основ композиції як під час опрацювання реалістичного зображення, так і під час створення сюжетно-тематичних фантастичних композицій, є краще необхідним.

Для того, аби сприйняття учнями основних понять і правил композиції стало цікавим відкриттям, можна використовувати ігрові прийоми та ситуації за такими головними напрямками:

- дидактична мета ставиться перед учнями в формі ігрового завдання;